

OSAMOSVOJITEV SREDINE

Svet in zgodovina
v Nietzschejevem spisu *O koristi in škodi zgodovinopisja za življenje*¹

149

Nietzschejev zgodnji spis *Rojstvo tragedije iz duha glasbe*² je razkril, da je za Nietzscheja stvarjenje antiške tragedije rezultiralo iz življenjske potrebe: Grki so proizvedli tragedijo, da so »lahko živeli«.³ Da so zmogli živeti, tj. da jih ni posrkal pritisk realnega, so kreirali umetni svet, svet medialnega, ki so ga implantirali v vmesje: med sebe in realiteto. Proizvedba tragedije je kreacija takega sveta sredine. Ta apolinični svet pa je živ le toliko časa, dokler se nahaja v napetosti do dionizičnega kot ekstremne pozicije življenja, v katerem je življenju odprt njegov nedeljeni temelj (rečeno v Schopenhauerjevi terminologiji: volja na sebi). Da se apolinično, svet sredine, nahaja v napetosti do dionizičnega, potemtakem pomeni dvojce:

¹ Predavanje Hansa Rainerja Seppa ob njegovem obisku na Filozofski fakulteti v ljubljanskem Fenomenološkem društvu (8. maja 2003).

² Die Geburt der Tragödie aus dem Geiste der Musik. Spis je nastajal v letih 1869–1871. Prvič je izšel leta 1872 v Leipzigu. V slovenščino je bil dozdaj preveden dvakrat, leta 1970 (prev. Wilhelm Heiliger) in leta 1995 (prev. Janko Moder).

³ Stavek se v celoti glasi: »Der Grieche kannte und empfand die Schrecken und Entsetzlichkeiten des Daseins: um überhaupt leben zu können, mußte er vor sie hin die glänzende Traumgeburt der Olympischen Stellen.« v: Nietzsche-Werke, zv. 1, str. 30. Prim. Modrov prevod str. 28.

1. svet sredine se do dionizičnega obnaša kot do svojega omogočujočega temelja, kolikor mu je dionizično dalo možnost za prevladanje razpršenosti.

2. prek dionizičnega se v tem [v tej možnosti za prevladanje razpršenosti] hkrati zadržuje do nedeljivega pratemelja življenja.

S takim zajetjem napetosti apoliničnega in dionizičnega je že v *Rojstvu tragedije* osvojena svetu imanentna perspektiva, s tem ko se samo dionizično veže na znotrajsvetno zadržanje in tako predstavlja moment, na katerega se naveže svet sredine, ki se obenem omeji z odnosom do dionizičnega. Živost, ki rezultira iz napetosti dionizičnega in apoliničnega, se izgubi – tudi o tem je že govor v *Rojstvu tragedije* – če se svet sredine osamosvoji: v poznoklasični tragediji, ob pojavu filozofije in znanosti. To osamosvojitve Nietzsche v spisu *O koristi in škodi zgodovinopisja za življenje*⁴ opiše kot določno razmerje do zgodovine – do zgodovine kot sveta sredine.

150

Spis *O koristi in škodi zgodovinopisja za življenje* tako esencialno poveže zgodovino s konstitucijo svetne sredine. Njen kulturno-kritični impetus tudi izpelje, v čem bi bil preklic te osamosvojitve: v držji, ki zdrži napetost med apoliničnim in dionizičnim, zgodovinskim in nezgodovinskim, umerjenim in brezmernim, vidnim in nevidnim, svetim in temnim. Spis *O koristi in škodi zgodovinopisja za življenje* potemtakem ne intendira na preprosto poračunanje, ampak izdelava specifično naravnost do zgodovine, ki izživi svet sredine kot rezultat obeh »sil«, apoliničnega kot tudi dionizičnega. To naravnost je treba natančneje določiti prek razmerja »potrebe« in »preobilja«: iščemo mejo, ki definira naravnost med razmerjem do zgodovine, ki izhaja iz potrebe, in takim, ki kaže na preobilje, na zgodovinopisje [*Historie*]⁵ kot preobilje spoznanja.

>Biti-meja< je bilo osnovna tema že v *Rojstvu tragedije*, saj poskus, da bi določili medsebojnost apoliničnega in dionizičnega, ni pomenil nič drugega

⁴ Vom Nutzen und Nachteil der Historie für das Leben. Drugi od štirih *Času neprimernih pogledov | Zeitgemäßes Betrachtungen*, ki so nastajali v sedemdesetih letih devetnajstega stoletja in so bili pod tem naslovom prvič natisnjeni 1893 v Leipzigu. Omenjeni spis je prvič izšel leta 1874. Ker v slovenskem prevodu še ni dostopen, avtor pa predpostavlja, da smo z njim dobrega seznanjeni, navajam citirana mesta v celoti.

⁵ Besedo bomo uporabljali v obeh pomenih, ki jih nakazuje SSKJ I, str. 803: »... redko zgodovina: zanimati se za historijo, 2. knjiž. zgodba: praviti, pripovedovati historije; zanimiva historija ...« V Debenjakovem *Velikem nemško-slovenskem slovarju* je ne najdemo več. Wolf-Cigale pa zgolj napoti na gesli *Geschichte* in *Erzählung* (str. 775), zato jo večkrat prevajam tudi z besedo zgodovinopisje.

kot prikazati obstoj in smisel te meje. »Šele horizont, ki ga obdajajo miti, sklene kulturno gibanje v celoto,«⁶ pravi Nietzsche v *Rojstvu tragedije*. Tega ne smemo razumeti fundamentalistično, v tem smislu, da kultura, ki se tako zameji, poleg sebe nima nobenih drugih kultur: če naj se neka kultura sklene v eno kulturo, se pravi, da na ta način postane »cela«, da je postala ena poleg drugih. Druge so *ex negativo* zraven v pogledu, in sicer kot dejansko druge, ki so se vedno že izoblikovale v lastne celote. Na to napotuje tudi govor o horizontu. Horizont je meja, vendar takšna, ki takorekoč živi le od tega, kar se nahaja onstran nje: horizont je tranzitiveta sploh. Mitično, ki tu tvori horizont, rob racionalne sredine, konsolidira sredino, s tem ko hkrati napotuje na nekaj drugega od nje. Kultura, ki se je tako sklenila v enoto, živi svojo sredino, obenem pa ji je so-dala tudi mejo, ki to sredino stabilizira, njen preko-sebe; po svoje je primer za to, da je napetost med apoliničnim in dionizičnim živa.

Nietzsche s tem misli svetni odnos, ki je onstran alternative, da bodisi fundamentalistično absolutno postavimo lastni kraj ali pa da univerzalistično konstituiramo nek brezkraini, nezavezujoči >vseposod<. Zahodna znanost je v tem smislu absolutno postavljeni kraj brezkrainosti, fundamentalistično vsajeni univerzalizem. Nietzschejeva tretja pot je koncept kulture, ki se izgrajuje k identiteti s samo seboj, obenem pa ostaja odprta za druge. Ta temeljni način, kako je treba živeti v modusu svetne sredine, pomeni za Nietzscheja tudi način pravega razmerja do historičnega.

151

Ta pravi način se izrazi v tem, da sta historično kot tudi nehistorično v enaki meri nujna za življenje ali, kot pravi Nietzsche, za »zdravje posameznika in skupnosti.«⁷ V spisu *O koristi in škodi zgodovinopisja za življenje* ponovno srečamo napotilo na horizont: »Vse živo lahko ozdravi le znotraj horizonta.«⁸ >Znotraj<, ki ves čas nosi s sabo to popolnoma drugo od tistega >zunaj<, se tu zoperstavlja »nezmožnosti, da bi okoli sebe zarisali horizont«, torej nezmož-

⁶ »Ohne Mythos aber geht jede Kultur ihrer gesunden schöpferischen Naturkraft verlustig: erst ein mit Mythen umstellter Horizont schließt eine ganze Kulturbewegung zur Einheit ab.« Nietzsche-W., zv. 1, str. 125. Prim. Modrov prevod, str. 129.

⁷ »Dies gerade ist der Satz, zu dessen Betrachtung der Leser eingeladen ist: das Unhistorische und das Historische ist gleichermaßen für die Gesundheit eines einzelnen, eines Volkes und einer Kultur nötig.« Nietzsche-W., zv. 1, str. 214.

⁸ »Und dies ist ein allgemeines Gesetz; jedes Lebendige kann nur innerhalb eines Horizontes gesund, stark und fruchtbar werden; ist es unermögend, einen Horizont um sich zu ziehn, und zu selbstisch wiederum, innerhalb eines fremden den eigenen Blick einzuschließen, so siecht es matt oder überhastig zu zeitigem Untergange dahin.« Nietzsche-W., zv. 1, str. 214.

nosti, da bi skonstruirali nezamenljivi kraj, zoperstavlja se tudi nezmožnosti – kot se Nietzsche plastično izrazi – »vključiti lastni pogled znotraj tujega [horizonta]« – nesposobnosti za tranzicijo, da ostanemo (»sebično«) zaprti vase. Mejno-zavest, to, da je treba lastni horizont ohranjati živ, Nietzsche naznači, ko sprejme termin »linije«, ki »ločuje pregledno, svetlo od nerazsvetljivega, temnega«.⁹

Linija je meja vsakokratne smiselne sredine: konstituira takšno smiselno sredino, medialiteto v njeni nezamenljivi identiteti; v tem je obenem tudi meja medialitete sploh, s tem ko jo zameji od njej čisto drugega. To čisto drugo od medialitete je bilo v *Rojstvu tragedije* imenovano dionizično. Lahko bi ga imenovali tudi ne-smiselna, smisla prosta realiteta. Soimetje tega čisto drugega od smiselnega okrožja medialnega, medialiteti sploh šele dovoljuje sodanost njene lastne identitete. Šele v zoperstavljanju temu, kar ni več ona sama, ker sploh ni več »smisel«, v potegnjenju meje njencemu medialnemu posegu, se konstituira tista enotnost medialnega, ki si je sama v svesti. Če bi meja označevala le mejo nekega drugega smiselnega okrožja, bi na ta ali na drug način nastopila povezanost, mešanje obeh medialitet. Da pa se to dejansko lahko zgodi, priča o tem, da medialiteta ne tendira le k temu, da se do drugih medialitet nastavlja kot absolutna, ampak da smiselno preglasi tudi fakt medialnosti kot tak, torej svojo realiteto.

Nietzschejev sklep iz tega spoznanja, ki smo ga tu razvili fenomenološko, nikakor ni Diltheyeva pot: iz spoznanja vsakokratnosti, historicitete medialitet konstituirati nekakšno historijo¹⁰ medialitet kot takih. To mu preprečuje tale vpogled: če postavimo za »historijo« svet sredine, smiselno okrožje, medialiteto ali preprosto apolinično, je historija po Nietzscheju sama izrasla v določeni medialiteti, namreč v grški antiki, je v tem smislu sama »historična«. To se pravi: odkritje historičnega je refleksivno gibanje: samoponotranjenje lastnega smiselnega okrožja in s tem – v napetosti apoliničnega in dionizičnega, medialitete in ne-medialitete – ponotranjenje medialitete in njene meje nasploh. To refleksivno gibanje izvrši prav atiška tragedija, v kateri se grški medialiteti zoperstavi (in se spremeni) njena lastna medialnost. Lastnost zahodne medialitete – njena »historija« – je v tem, da je sploh spoznala svojo medialnost –

⁹ »Die Heiterkeit, das gute Gewissen, die frohe Tat, das Vertrauen auf das Kommende – alles das hängt, bei dem einzelnen wie bei dem Volke, davon ab, daß es eine Linie gibt, die das Übersehbare, Helle von dem Unaufhellbaren und Dunkeln scheidet ...« Nietzsche-W., zv. 1, str. 214.

¹⁰ Prim. op. št. 5.

historičnost. *Historija* potemtakem pomeni generalno možnost, razklenjeno v specifični zahodni »historiji«, da si zagotovimo lastno medialiteto, pa tudi vsakokrat realizirano možnost, da neko historijo faktično utemeljimo. Ker pa vsako tako reflektivno zasnavljanje tvori svojo mero v sebi samem – mero, da lahko izmeri mero lastnega okrožja – potemtakem ni nobenega kraja, s katerega bi to zasnavljanje lahko še enkrat izmerili, na kratko, ni kraja za *eno* [sámo] historijo medialitet. Takega primerjanja bi se lahko lotili le s tal neke določene medialitete (problem evropske »svetovne zgodovine«, ki je zgolj z evropskih tal zgodovina sveta).

Tudi začrtanje meje, ki se ga je lotila antična medialiteta v svojem samozagotavljanju in ustanavljanju historičnega, se lahko sprevrže v medialiteto brez zavesti meje, v vsemogočno uveljavljanje historičnega. Soočiti se s tem sprevrženjem prek novega začrtanja meje, je prava naloga, ki ji zasleduje Nietzsche v svojem spisu *O koristi in škodi zgodovinopisja za življenje*. Medialiteti historičnega začrta mejo, s tem ko sprašuje po tem, do katere meje ta medialiteta doprinaša h konsolidaciji svojega »nosilca« in je s tem izraz dejanske »potrebe«. Kjer se obrne proti svojemu nosilcu – indicira »preobilje«. To pa, kakor je znano, Nietzsche obravnava v pretresu treh pogledov, kako srečujemo historično: »monumentalno«, »antikvarno« ali »kritično«. Monumentalno se v svoji hibridni formi nagiba k predimenzioniranju parcialnega, medtem ko druga dva pogleda nekontrolirano vodita k nivelizaciji: enkrat kot zoženje, drugič začasno [*vorderhand*] kot razširitev. Začrtanje meje med spodbujajočimi in destruktivnimi posledicami historičnega Nietzsche intenzivira s tem, da z »nehistoričnim« in »nad, čezhistoričnim« koncipira dva načina reakcije proti izroditvam medialitete historičnega.

Pozitivne učinke historičnega v vseh treh pogledih označuje, da življenju ustvarijo prostor za njegovo gibkost: monumentalno odpira – ob svojem primeru za to, da je bila »veličina nekoč mogoča«¹¹ – perspektive za delovanje; vendar pa primer – zaradi pretiranega poudarka – dominira nad vsem drugim in sili v fanatizem. Antikvarno zmore pričujočnost vezati nazaj na njeno poreklo, na kraj, na katerem se je razprlo smiselno okrožje medialitete, ki ji pripada. V ohranjanju tega okrožja živega ostaja možnostna dimenzija lastne medialitete razpeta. Ob pretiranem obračanju nazaj se pozitivni učinek sprevrže v svoje

¹¹ »... das Große, das einmal da war, jedenfalls einmal möglich war und deshalb auch wohl wieder einmal möglich sein wird ...« Nietzsche-W., zv. 1, str. 221.

nasprotje: če dominira odnos do preteklega, življenje izgubi napon, ki je po eni strani izviral iz vzvratne navezave na izvor in po drugi iz prevzema dimenzije, ki je rezultirala iz tega izvora možnosti. Posledica je, kot piše Nietzsche, »skrajno omejeno vidno polje«:¹² ostane zgolj samemu sebi namenjen odnos do preteklega kot takega. Pretirana drža antikvarnega s tem nivelizira mero, ki jo je samo implicitno postavilo kot absolutno za svoje ravnanje: dopustiti, da obvelja zgolj pogled nazaj, ki je povrh tega veljaven le na tleh vsakokrat lastne medialitete in v odnosu do nje.

»Nehistorična« reakcija zoper tako absolutizacijo antikvarnega pogleda je uhanje, odcepitev, negacija: razbitje in razblinjenje preteklega, zato – kakor pravi Nietzsche – »da bi lahko živeli«. »Da bi lahko živeli« so Grki v Nietzschejevem tolmačenju v *Rojstvu tragedije* proizvedli svoj svet sredine v obliki atiške tragedije. Tam je življenje, mišljeno iz naveze na Schopenhauerja, revoltiralo zoper svojo pojavno obliko, zoper voljo v njenem prikazovanju, tj. zoper dejanskost kot realiteto v ponujanju samoustvarjenega sveta prikaza z lastnimi pravili in zakoni, s svojo lastno-mero.¹³ S tem se je premaknil smisel pojava; pojav, *Erscheinung*, zdaj ni bi več >zunanost< nedostopne >notranjosti<, ampak to, kar se je kon-kretiziralo v smeri medialitete in kot ta medialiteta. S tem je bila že v osnovi odpravljena dihotomija pojava in nasebja; bila pa je še prisotna do te mere, kolikor je svet sredine, absolutni prikaz, *absolute Erscheinung*, še posedoval svoje robove, ki so mu bili prav tako absolutno odtegnjeni. Nasprotje pojava in nasebja je s tem preostalo kot napetost apoliničnega in dionizičnega.

Prelom z antikvaričnim je prav tako votum zoper pojavno obliko [*Erscheinungsform*], s tem pa ni votum zoper apolinično kot npr. pri atiški tragediji, ampak za dionizično: za življenje – tam, kjer je pred tem bila medialiteta, da je lahko živela, zdaj pa grozi, da bo pogoltnila življenje. Pojavna oblika je zdaj samo apolinično, svet sredine, medialiteta, ki v antikvaričnem odnosu slavi

¹² »Der antiquarische Sinn eines Menschen, einer Stadtgemeinde, eines ganzen Volkes hat immer ein höchst beschränktes Gesichtsfeld; das allermeiste nimmt er gar nicht wahr, und das Wenige, was er sieht, sieht er viel zu nahe und isoliert; er kann es nicht messen und nimmt deshalb alles als gleich wichtig und deshalb jedes einzelne als zu wichtig.« Nietzsche-W., zv. 1, str. 227.

¹³ V izvniku: »Dort revoltierte das Leben, im Anschluss an Schopenhauer gedacht, gegen seiner Erscheinungsform, gegen den Willen in seiner Erscheinung, d. h. gegen die Wirklichkeit als Realität in der Aufbietung einer selbstgeschaffenen Welt der Erscheinung mit ihren eigenen Regeln und Gesetzen, ihrem Eigen-Maß.«

odnos do same sebe. Revolta tu poteka zoper smiselno medialiteto, ki se izživi v izrabljanju historičnega, čeprav je bila predtem inštalirana za rešitev življenja. Usmerja se zoper notranjo tendenco medialnega, da bi se docela učvrstilo v vidljivosti, ki jo konstituira s svojim smiselnim okrožjem. Sama ta učvrstitev lahko sreča nekaj brezsmiselno realnega, ki zdaj provocira odpor, dionizični odgovor nehistoričnega.

Na tej točki Nietzsche formulira provokantni stavek: »Biti zmožen živeti in pozabiti, da je živeti in biti nepravilčen isto.«¹⁴ To pomeni: da bi lahko živeli, mora življenje spričo prevzetosti strani antikvaričnega inhibirati, se pravi pozabiti odnos do historičnega; v tem se izkaže za nepravilčno ne le v moralničnem pogledu, saj ne upošteva njegovega porekla, temveč tudi v strogo fenomenološkem smislu: s preobrnjenjem povratnega odnosa do lastnega temelja zajame v padec tudi lastni temelj, tla svoje medialitete, njeno mero in njen prav. [Življenje] ni nepravilčno glede na merilo te ali one medialitete, temveč v tem smislu, da mera in pravica njegove medialitete zanj sploh nista več veljavni, nepravilčno je z ozirom na sam pravni sistem, ki konstituira identiteto njegove medialitete. Z zavračanjem te mere ustanavlja novo mero in novi prav. Potemtakem je tak preobrat, kakor Nietzsche pripominja, »najbolj nepravilčno stanje sveta«,¹⁵ do zdaj edino znanega sveta, od katerega se zdaj poslavljamo. Življenje, ki na ta način izklaplja svojo medialiteto, mora poleg tega izklopiti tudi to izklapljanje: pozabiti mora, »da sta živeti in biti nepravilčen isto«. Če tega ne pozabi, bo ves čas v skušnjavi, da bi svoj novi prav merilo ob starem. Šele ko je ta relacija odpravljena, je mogoče ustanoviti novi »fundament«, kjer, kakor zapiše Nietzsche, gospodari le »en prav«: »tega, kar naj bi šele bilo.«¹⁶ Z osnovanjem novega temelja bo ustanovljen nov horizont – »ogrinjajoča atmosfera«,¹⁷ novo smiselno okrožje, nova medialiteta.

¹⁴ »Es gehört sehr viel Kraft dazu, leben zu können und zu vergessen, inwiefern leben und ungerrecht sein eins ist.« Nietzsche-W., zv. 1, str. 229.

¹⁵ »Es ist der ungerechteste Zustand von der Welt, eng, undankbar gegen das Vergangene, blind gegen Gefahren, taub gegen Warnungen, ein kleiner lebendiger Wirbel in einem toten Meere von Nacht und Vergessen: und doch ist dieser Zustand – unhistorisch, widerhistorisch durch und durch – der Geburtsschoß nicht nur einer ungerechten, sondern vielmehr jeder rechten Tat ...« Nietzsche-W., zv. 1, str. 215.

¹⁶ »Wie der Handelnde, nach Goethes Ausdruck, immer gewissenlos ist, so ist er auch immer wissenlos; er vergißt das meiste, um eins zu tun, er ist ungerrecht gegen das, was hinter ihm liegt, und kennt nur ein Recht, das Recht dessen, was jetzt werden soll.« Nietzsche-W., zv. 1, str. 216.

¹⁷ »Das Unhistorische ist einer umhüllenden Atmosphäre ähnlich, in der sich Leben allein erzeugt, um mit der Vernichtung dieser Atmosphäre wieder zu verschwinden.« Nietzsche-W., zv. 1, str. 215.

A tudi nehistorično za Nietzscheja ni kakšna vrednota na sebi. Lahko se namreč izkaže za nujno, da moramo po svoje preklicati prav ta izbris, ki ga povzroči nehistorično. Izničevanje pozabe se lahko, kot pravi Nietzsche, izkaže za nujno, namreč takrat, ko se pokaže, »kako nepravilno je to ali ono«. Izničenje pozabe Nietzsche označi kot tretjo, kritično držo do historičnega. Kaj pove to presenetljivo pripoznanje nepravilne situacije? Ali ne pomeni, da je s pozabo odpravljen odnos do pravnega sistema stare medialitete, novi, skupni pravni sistem, tak, ki bi novo medialiteto delil s staro, pa ni bil ustvarjen? Se z nič-njem pozabe ta odnos ponovno vklopi? Dejansko je tako. Odprava pozabe vklopi pravni sistem, ki dovoli, da pritegnemo v pretres to, kar ne pripada lastnemu okrožju. Pa tudi to ni recept za vse primere. Najti »mejo« v zanikanju preteklega in zanikanju tega zanikanja je, kakor poudarja Nietzsche, težko. Obenem je jasno, da je edini recept, ki ga lahko predpišemo, prebujenost za to, da je treba mejo vleči vedno znova.

156 Pervertirano formo kritične drže, ki jo – kakor smo pokazali – po svoje lahko razumemo kot reakcijo na reakcijo s strani nehistoričnega, Nietzsche opiše z nazivom »objektiviteta«. Objektivna nastrojenost nivelizira, tako kot ekcesivno antikvarična nastrojenost. Vseeno pa s svojo tendenco dopuščanja, da je vse univerzalno, vse je torej enako enemu, podtakne edini medialiteti to, kar lahko primerjamo z vsem, [in tako] izposluje razširjenje, prekomerno koherenco, in je v vsemoči takega nezadržnega širjenja hkrati tudi zožitev.¹⁸ Gre za perversno formo kritičnega, saj tudi njo zasnavlja gledanje medialitete in primerjanje medialitet. Spregleda pa mejo med medialitetami – ki so jih in so jih lahko povezali le okazionalno, da bi v konkretnem primeru diagnosticirali nepravilnost – s tem ko so diagnosticirali, torej intencijo hoteti biti pravičen, zastavili kot namenjeno samo sebi. S tem pa niso privedi do absurda le sebe, ampak tudi pravičnost. Nietzsche zapiše stavek: »Objektiviteta in pravičnost nimata nič skupnega.«¹⁹

Če je pravičnost tisti vsakokratni princip, po meri katerega se je treba obnašati v pravnem sistemu medialitete, potem zahteva funkcionirajoča pravičnost upo-

¹⁸ »Doch mit ihrer Tendenz, alles universal sein zu lassen, also alles einem Gleichen, der einzigen Medialität des alles mit allem zu Vergleichenden, zu unterstellen, erwirkt sie eine Ausweitung, eine Kohärenz im Übermaß und ist in der Allmacht solcher haltlosen Weitung zugleich eine Verengung.«

¹⁹ »Objektivität und Gerechtigkeit haben nichts miteinander zu tun.« Nietzsche-W., zv. 1, str. 247.

števanje meje, ki jo neko smiselno področje poscduje zase; to pa ne izključuje, da, kakor smo pokazali, lahko konstruiramo smiselno področje višje stopnje, v katerem bo de-finirana pravičnost *ne* le za *eno* medialiteto. Vseeno bo – kakor v primeru objektivitete – skonstruirano smiselno področje na sploh, kot veljavno za vse, vendar brez te zunanje meje, ob kateri bi se lahko ohranil njegov princip pravičnosti. Kjer imamo torej samo le *en* princip pravičnosti *za vse*, ni nobene pravičnosti več. V tem smislu univerzalno, objektiviteta odpravi pravičnost: »Objektiviteta in pravičnost nimata nič skupnega.«

Objektiviteta je, kot historično, kot refleks lastne medialitete, produkt evropske zavesti. Kolikor je objektiviteta absolutizacija medialitete, ki kaže samo sebe ter sama reprezentira in prezentira svojo prikazovano formo, je ta medialiteta to brezmejno historično samo. Za Nietzscheja se objektiviteta podreja dejanskosti, s tem ko je njen kraj – kakor pravi Nietzsche – »estetski fenomen«: torej tista medialiteta, ki je sama sebi postala prikazovalna forma, ki je pozabila na zunanjo mejo sebe same. Pozabila je »empirično bistvo stvari«, ki se ga »ne da poslikati«, ker se v svojem golem faktičnem obstoju vedno že odtegne svetlobi medialitete.²⁰

157

Nivelizacija na podlagi edino vladajoče pravičnosti, ki to sploh ni, ta, kakor pravi Nietzsche, »neukroteni historični smisel«, »jemlje atmosfero« in »izkorenini prihodnost«:²¹ razširitev historičnega kot objektivitete na nekaj vseobvladujočega ima za posledico zožitev, ki ni le v tem, da je vse podrejeno enakemu. Predvsem eklatantno reducira dimenzijo svoje smiselne medialitete. Smisel objektivnega temelji v tem, da je medialiteta sama postala prikazovalna forma; tako njen pogled terminira tudi njo samo; ta smisel zato predpostavlja

²⁰ »Und sollte nicht selbst bei der höchsten Ausdeutung des Wortes Objektivität eine Illusion mit unterlaufen? Man versteht dann mit diesem Worte einen Zustand im Historiker, in dem er ein Ereignis in allen seinen Motiven und Folgen so rein anschaut, daß es auf sein Subjekt gar keine Wirkung tut: man meint jenes ästhetische Phänomen, jenes Losgebundensein vom persönlichen Interesse, mit dem der Maler in einer stürmischen Landschaft, unter Blitz und Donner, oder auf bewegter See sein inneres Bild schaut, man meint das völlige Versunkensein in die Dinge: ein Aberglaube jedoch ist es, daß das Bild, welches die Dinge in einem solchermaßen gestimmten Menschen zeigen, das empirische Wesen der Dinge wiedergebe. Oder sollten sich in jenen Momenten die Dinge gleichsam durch ihre eigene Tätigkeit auf einem reinen Passivum abzeichnen, abkonterfeien, abphotographieren?« Nietzsche-W., zv. 1, str. 246–247.

²¹ »Der historische Sinn, wenn er ungebändigt waltet und alle seine Konsequenzen zieht, entwurzelt die Zukunft, weil er die Illusionen zerstört und den bestehenden Dingen ihre Atmosphäre nimmt, in der sie allein leben können.« Nietzsche-W., zv. 1, str. 252.

distanco, v katero se je medialiteta privedla z ozirom na sebe samo. Hkrati gre za distanco, ki ne predstavlja odprtja vtoliko, kolikor je zgolj samoozrcaljenje. Možnost, dobiti pred oči prikazovanje samo, postane prekletstvo: objektivno vzpostavljeno povsod implicitno uzira le samo sebe.

Zoper goli prelom, ki ga uči nehistorično, pa tudi zoper prelamljanje tega preloma s strani kritičnega, Nietzsche postavlja možnost dejanskega »raz-loma« skrčenih medialnih dimenzij: s prelomom bo – kot že v »praustanovitvi« atiške tragedije – v dajanju-prihodnosti konstituirana nova medialiteta, nova prostorskost eksistence. Ta medialiteta bo toliko učinkovitejša, kolikor večjo napetost med danostjo in zadanostjo bo dopuščala. Zadanost [*Vorzeichnung*] Nietzsche imenuje »vero v popolno in pravilno«, ²² »idealiteto«. Ideal, popolno in pravilno, de-finira mejo horizonta, de-finira okrožje vsakokratne medialitete, razpeto s projiciranjem idealnega. Pravičnost lahko tako prevedemo kot silo vsakokrat aktualiziranega >še-ne<, kot intenziteto razpetja smiselne dimenzije in njenega vzdrževanja v razprtosti. ²³ Nietzsche označi to silo, ki se izraža ne samo v prelamljanju stare medialitete, ampak tudi v raz-lomu [*Auf-Bruch*] novo danega odgovora na preobilje historičnega *nad*, čezhistorično [*Überhistorische*]. Čezhistorično leži še preko prekomerja historičnega, saj pušča za sabo razširjenje ekstremno historičnega, ker brez-mernosti objektivnega zoperstavlja novo mero. Čezhistorično spodbuja to pozicijo prek, nad ekstremno-historičnim in objektivnim, z instalacijo nekega >*nad*< [*Über*] v docela določnem smislu: s postavitvijo ideala, ki v svoji absolutni odtegnjenosti gibanju eksistence razpne novo prostorskost, ki je, po Nietzschejevih besedah, sposobna »zakoličiti veliki cilj«, »okoli sebe potegniti ograjo velikega in zasegajočega upanja«. ²⁴ Čezhistorično se tako izkaže za pristno prevladanje zgolj-historičnega. In pokaže se, da je tudi nehistorično močno le toliko, kolikor je v njem živo čezhistorično, *das Überhistorische*.

²² »... bei der historischen Nachrechnung jedesmal so viel Falsches, Rohes, Unmenschliches, Absurdes, waltsames zutage tritt, daß die pietätvolle Illusionsstimmung, in der alles, was leben will, allein leben kann, notwendig zerstiebt: nur in Liebe aber, nur umschattet von der Illusion der Liebe, schafft der Mensch, nämlich nur im unbedingten Glauben an das Vollkommene und Rechte.« Nietzsche-W., zv. 1, str. 252.

²³ »Die Gerechtigkeit lässt sich somit auch übersetzen als die Kraft des jeweils aktualisierten Noch-Nicht, als die Intensität, eine Sinndimension aufzuspannen und im Aufgespanntsein aufzuhalten.«

²⁴ »Dadurch, daß ihr vorwärts seht, ein großes Ziel euch steckt, bändigt ihr zugleich jenen üppigen analytischen Trieb, der euch jetzt die Gegenwart verwüstet und alle Ruhe, alles friedfertige Wachsen und Reifwerden fast unmöglich macht. Zieht um euch den Zaun einer großen und umfänglichen Hoffnung, eines hoffenden Strebens.« Nietzsche-W., zv. 1, str. 251.

Tu se pokaže, da raba [besedice] >čez< že v spisu *O koristi in škodi zgodovinopisja za življenje* napotuje na prelom s filozofsko tradicijo. Ne pomeni prestopanja same medialitete, ni nikakršna prospekcija v nek »nad-« ali »ozadnji« svet. *Über*, >čez< je notranji napon medialitete same; nima se za zahvaliti zgolj tej medialiteti, temveč izrašča iz napetosti do tega, kar samo ni medialno, do tega, kar Nietzsche imenuje dionizično. Konsekventno Nietzsche odkloni, da bi mislil ideal kot realni telos. Krščansko-teološko razumetje bližnjega konca sveta je zato »malikovalstvo dejstvenega«, »tiranija dejanskega«. ²⁵ To pove: to razumetje zamenjuje irealno smislotvorno silo medialnega z realno možnim dogajanjem. S stališča smiselnega fiksiranja medialnega zakuje to pristno bežno, to, česar ne moremo določiti, saj vse tvorjenje smisla šele drži odprto v enosmiselno, ravno v smislu »možno realnega«. Ko dopusti, da postane razsežje od pričujočnosti do konca sveta samo nekaj danega, nekaj prezentnega, zakuje prihodnost, horizontu pa vzame njegov napon: dopusti namreč, da se skrči pred tem raz-prta prostornost eksistence, ki je bila zdaj pripeljana do svojega kvazi realnega konca.

Vsem pretiranim načinom monumentalničnega, antikvaričnega in kritičnega, vsemu preobilju historije je skupno, da gre za forme egoizma: Nietzsche pravi, da se pri tem umikamo iz neskončnosti horizonta v »najmanjše egoistično okrožje«. ²⁶ Ekstremno monumentalnično izolira in absolutizira historične pripetljaje po lastnem okusu; ekstremno antikvarično slavi zgolj lastno zgodovino, ekstremno kritično cilja na to, da bi objektiviteto, ki jo je samo skonstruiralo, naredilo za merilo vseh reči. Kot temeljni movens teh ekstremnih form se s tem razkrije lastna sebičnost, katere karakter poželenja tendira k temu, da krepilástnost v popolnoma določnem smislu: »najmanjše egoistično okrožje« je tisto, ki – formalno rečeno – preostane takrat, ko je v največji meri minimiziran odnos do drugosti. Tako minimiziranje imamo pred sabo, ko od takrat naprej dominira to, kar je zgradilo življenje samo: njegov svet sredine; ko zniveliramo diferenco >tu< in >tam<, >tukaj< in telosa, ki ga prodiranje istega briše.

²⁵ »Denn rede man von welcher Tugend man wolle, von der Gerechtigkeit, Großmut, Tapferkeit, von der Weisheit und dem Mitleid des Menschen – überall ist er dadurch tugendhaft, daß er sich gegen jene blinde Macht der Fakta, gegen die Tyrannei des Wirklichen empört und sich Gesetzen unterwirft, die nicht die Gesetze jener Geschichtsfluktuationen sind.« Nietzsche-W., zv. 1, str. 265.

²⁶ »Er zieht sich dann aus der Unendlichkeit des Horizontes auf sich selbst, in den kleinsten egoistischen Bezirk zurück und muß darin verdorren und trocken werden: wahrscheinlich bringt er es zur Klugheit: nie zur Weisheit.« Nietzsche-W., zv. 1, str. 276.

To isto uvede enotna časovna struktura medialnega, njena vse-prezenca. Osamosvojeno medialno je vsprezentno v tem, da nastavi enotno časovno strukturo, kontinuum, ki iz sebe razpušča vse časovno sosednje; prek takega enotnega kontinuuma zagotovljeno skupno prekrije vse difference časovnega poteka in jih izravna. Časovni karakter historije je kontinuum, ki to medialiteto podpira. Preobilje historije skupaj z osamosvojitvijo medialnega osnuje poenoteno mero kot časovno čezmerje (»večnost«), ki se, čeprav je bilo vzeto iz časovnega, postavlja čez vse časno, in sebe razglasi za absolutno mero. Telos zahodne ontoteologije je blizu in hkrati odtegnjen: v konstituciji svojega časovnega prekomerja, svoje nadčasovnosti je sicer izmaknjen; vendar je s tem, ko nadčasovnost svojo mero vzame le iz znotrajčasovnega, medialnega, je kot njen hipostazirani produkt iste vrste kot prva. V tem smislu je nadčasovno po eni strani preko vsega časovnega, po drugi pa z njim hkrati deli isti način; in ker je pravzaprav to samo, in ne postavi nobene druge distance, se seveda oddalji – ostajajoč v istem mediju – od prazne predimenzioniranosti do njega. S tem predimenzioniranost, časovnost pretirane medialitete, oznani najtesnejšo možnost egoizma: želi namreč definirati »cel svet« z mero lastne produkcije. S tem posledičnim raztegnjenjem lastnega kraja, ki iz tega izhaja, končno propade tudi kraj te nivelizacije.

160

Kaj Nietzsche temu zoperstavi? Z zidaki časnega zastavljenemu prekomerju nadčasnega zoperstavlja »brezčasno-sočasno«. Brezčasno-sočasno se je poslovilo od progressa, ki je bil zasnovan s podaljšanjem časnega z ozirom na nadčasno. *Brezčasno* niči to podaljšanje in tako šele sprošča čas. Čas s tem ni več de-finiran prek telosa, čigar časovna struktura je istovrstna strukturi sedanjostne točki. Ob umanjkanju tako učvrščene meje je horizont odprt in zgolj vezan na prezenco situacije, kar zagotovi singularnost zasidranja. Pri tem živimo horizontalni odnos, ne da bi nas determinirala časovna struktura časovnosti tega zasidranja. S tem horizont ne mutira več v kvazi dejstveni telos, ki kopira časnost neke situacije, jo prelaga v nikogaršnjo deželo realno večnega. Ko smo spodrezali držo »brezčasnega«, se odpre druga možnost: temeljna možnost razklenjanja vsakokratnih dimenzij možnosti, in sicer v »dajanju prihodnosti« ustanavljanja idealnega. Pri tem ideal, *transcendere* horizonta, ni več istovrsten pričujočemu »sedaj«: to, kar razgrinja in stabilizira medialiteto, časovno ni istovrstno kot ona. Res pa je v zdajšnjosti medialitete »sodano«, kot njej čisto drugo. V tem smislu je »sočasno«: obenem tu s časovnostjo »zdaja«, ne da bi bilo istovrstno; in ker ni istovrstno in ni njegova predimenzionirana dubleta, tudi ni – na tleh iste strukture časenja – odtegnjeno »zdaju« kot realno večno.

V diferenci brezčasne situativitete nehistoričnega in hkratnega dozdevanja čez-historičnega se za Nietzscheja udejanja napetost medialitete in brezdanjosti, ki jo transcendirata – med apoliničnim in dionizičnim.

Prevedel Aleš Košar

LITERATURA:

Friedrich Nietzsche Werke, 1. zvezek:

- Die Geburt der Tragödie aus dem Geiste der Musik,
- Vom Nutzen und Nachteil der Historie für das Leben.